

Kirjallisuus- ja sanataidejärjestöt nyt: yhteisöjen roolit ja resurssit taiteenalan murroksessa

SELVITYKSEN TULOKSIA

Suomen sanataideopetuksen seura
Kirjan talo - Bokens hus
Nuoren Voiman Liitto
2022

Toteuttajat

Kirjan talo – Bokens hus ry on vuonna 2007 perustettu kirjallista ilmaisua edistävä yhdistys. Vuodesta 2008 lähtien se on toiminut Turussa Aurajoen rannalla rakennuksessa nimeltään Kirjan talo. Kirjan talo toimii toimistona, tapahtumanjärjestäjänä, kurssipaikkana, työpajaohjauksen keskuksena sekä verkostona ympäri vuoden. Kirjan talo on monien kirjallisten yhdistysten koti sekä työpaikka luovan alan toimijoille.

Suomen sanataideopetuksen seura ry on suomalaisten sanataidejärjestöjen, sanataidekoulujen ja sanataidekasvatuksen ammattilaisten valtakunnallinen kattojärjestö. Yhdistys on Taiteen perusopetusliiton (TPO ry) perustajajäsen. Seuran tehtävänä on kehittää sanataideopetuksen ja -harrastuksen asemaa ja tunnettavuutta sekä alan koulutustoimintaa ja verkostoja.

Nuoren Voiman Liitto ry on sadan vuoden ikään ehtinyt kirjallisuusyhdistys, joka järjestää kirjallisuustapahtumia, seminaareja ja kirjoittajakursseja sekä kustantaa Nuori Voima -lehteä, ylläpitää kirjoittajaryhmiä, Villa Sarkia -residenssiä ja arvostelupalvelua. Liiton tavoitteena on auttaa harrastajakirjoittajia kehittymään ammattilaisiksi, muodostaa kirjallisuusalan verkostoja sekä yleisesti edistää kirjallisuuden, kirjoittajakoulutuksen ja sanataideopetuksen asemaa Suomessa.

Taustaa

Mitä alan järjestöt tekevät?

Kirjallisuuden yleisötyö

eli kirjallisuuden sisältöjen vieminen erilaisten yleisöjen koettaviksi

Lukutaitotyö, sanataiteen opetus

eli taidekasvatus, sanataiteen taiteen perusopetus sekä lukemaan innostaminen

Taiteen ammattilaisten työllistäminen

eli tuotannollisten rakenteiden kehittäminen ja taiteilijoiden osaamisen hyödyntäminen

Kirjallisuuden kentän murros

Perinteisesti kirjallisuutta taiteenalana on tuettu taiteilija-apurahoin.

Kirjallisuuden kenttä tänä päivänä on kaunokirjallisuuden lisäksi esimerkiksi...

sanataidetta, sanataidekasvatusta, lavarunoutta, esittävää runoutta, lukupiirejä, kirjoittajakursseja, kirjallisuuskeskusteluja, kirjallisuustapahtumia, yhteisötaidetta, työpajoja...

Kirjallisuuden taiteenalan murroksessa tulee tunnistaa ja tukea järjestöjen roolia taiteenalan edistäjänä monimuotoisin tavoin.

Mitä on sanataide?

Sanataide on sanojen kanssa toimimista ja sanoilla luomista.

Se on keskustelua, kirjoittamista, kuuntelemista, luovaa ajattelua ja tutkivaa asennetta, vuorovaikutustaitoja unohtamatta.

Sanataide on **kirjallisuuden taidekasvatusta.**

Kirjallisuus suuntautuu taiteena teoslähtöisesti, kun taas **sanataide toimintälähtöisesti.**

Kummatkin taiteet kuuluvat kirjallisuuden alaan, jonka tukemisesta kirjallisuuden toiminta-avustuksissa on kyse.

Sanataiteen opetus

- Sanataidetta opetetaan **sanataidekouluissa**, joista osassa annetaan taiteen perusopetusta.
- Sanataide tuo **lapset ja nuoret esiin tekijöinä**, osallisina alan taidekenttään ja heihin kohdistuvaan lukutaitotyöhön.
- Sanataiteella tuetaan **monikielisyyttä, luovuutta, kriittistä ajattelua, mediataitoja ja tekijyyden diversiteettiä**.
- **Sanataidepedagogit** tuottavat asiantuntijatietao muiden alojen ammattilaisten käyttöön.

Lukutaitotyö ja sanataiteen taiteenala

Lukutaitotyö on käsite, jota käytetään kuvaamaan luku- ja kirjoitustaidon hyväksi tehtävää monialaista asiantuntijatyötä. Huoli erityisesti lasten ja nuorten lukutaidon heikkenemisestä on synnyttänyt tarpeen luoda erilaisia toimintamalleja, mm. **kansallisen lukutaitostrategian** muodossa. (Opetushallitus, 2021).

Sanataiteen ammattilaisilla on pitkä kokemus taidepedagogisin keinoin toteutettavasta lukutaitotyöstä.

Sanataidejärjestöt tuottavat kirjallisuuden ja sanataiteen koulutuspalveluja palvelutuotantona esim. kuntasektorille, mm. kouluille ja kirjastoille.

Kysely kirjallisuusalan yhdistyksille

Kyselyn ajankohta kevät 2021

Kyselyn taustatiedot

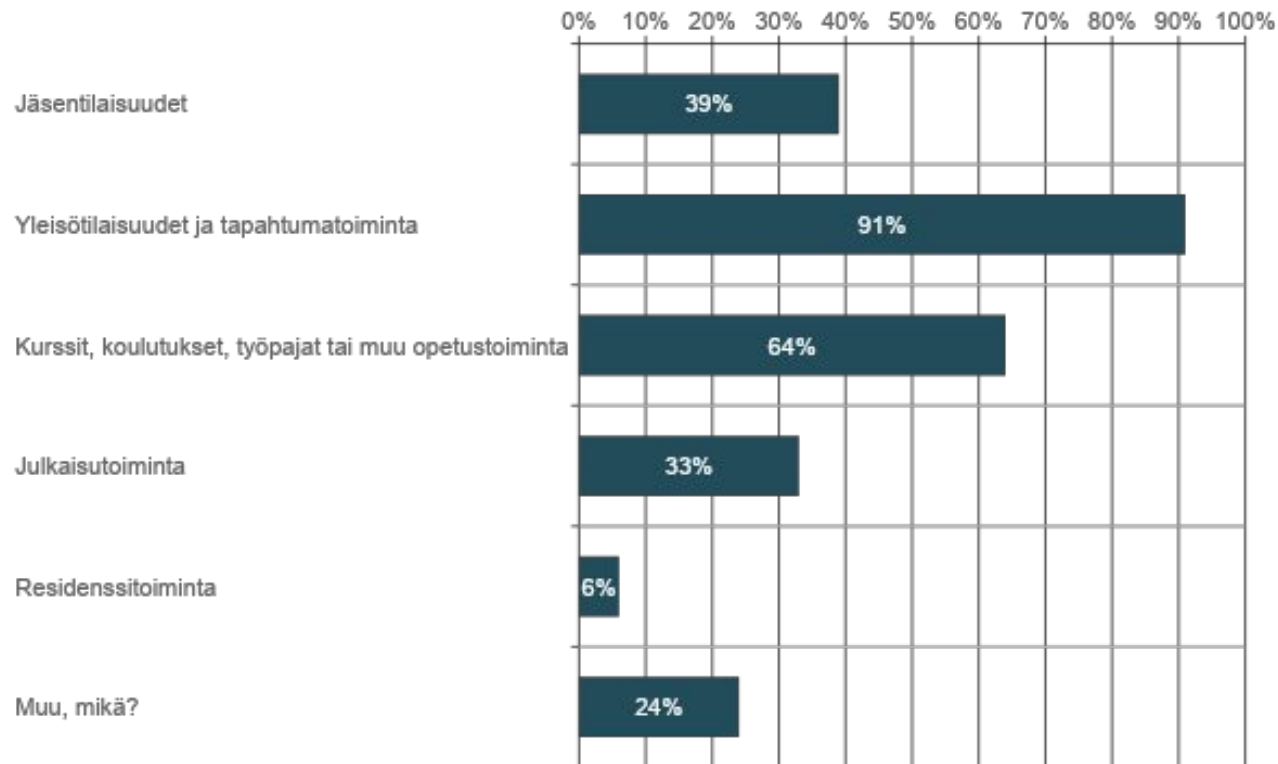
Kyselyn tavoitteena

- selvittää kirjallisuusalan yhdistysten toimintaedellytykset (mm. rahoitus ja työvoima) sekä niiden tekemän kirjallisuuden yleisötyön muotoja
- nostaa esiin kirjallisuuden ja sanataiteen järjestökentän rooli ja tehtävät ajankohtaiseen lukutaitokeskusteluun liittyen

Tulosten pohjana kysely sekä sen jälkeen pidetty työpaja:

- Kysely toteutettiin helmi-maaliskuussa 2021, ja työpaja pidettiin joulukuussa 2021.
- Kysely suunnattiin rekisteröidyille yhdistyksille.
- Kysely lähetettiin 54 yhdistykselle.
- Vastauksia saatiin 33 yhdistykseltä.

Yhdistyksen tärkeimmät toimintamuodot: kuinka suuri osa yhdistyksistä järjestää ko. toimintaa?

Kyselyyn vastanneiden yhdistysten yleisötyön muodot

- Vuosittaiset kirjallisuustapahtumat ja festivaalit
- Ympäri vuoden järjestettävät kirjallisuusillat, runokahvilat, lavarunotilaisuudet, open micit yms.
- Striimatut tilaisuudet
- Kurssit, työpajat ja opetustoiminta
- Lukupiirit
- Näyttelyt
- Julkaisut
- Läsnäolo somessa
- Kannanotot + oman taiteenalan puolustaminen esim. kunnan kulttuurikeskustelussa
- Vaikuttamistyö ja tiedontuotanto

Resurssit

Rahoitus

Yhdistyksen toiminnan keskimääräinen vuosibudjetti

	n	Prosentti
alle 5000 euroa	6	18.2%
5000–10 000 euroa	6	18.2%
10 000–30 000 euroa	7	21.2%
30 000–60 000 euroa	3	9.1%
60 000–100 000 euroa	3	9.1%
yli 100 000 euroa	8	24.2%

Yhdistysten vuosibudjettien keskinäinen hajonta on suurta. Kenttä on kokonaisuudessaan verrattain pieni ja hajanainen taiteenalan kokoon nähden.

Yli 100 000 euron vuosibudjetilla toimii valtakunnallisia järjestöjä, kirjallisuustapahtumia ja sanataidekouluja.

Rahoitus

- Jäsenmaksut ovat monelle yhdistykselle merkittävää tuloa.
- Usean yhdistyksen toiminnassa ammattilaisia ja harrastajia tuodaan yhteen. Näin saadaan vahvempia yhdistyksiä, kun yksinomaan ammattilaisia ei joka paikassa riittäisi tarpeeksi. Harrastajien mukanaolo painottaa myös kirjallisuuden yleisötyön tekemistä.

TYÖNTEKIJÖIDEN MÄÄRÄ 2020

- Kysymykseen vastasi 20/33 yhdistystä.
- 5 yhdistystä työllistää ainakin yhden täysipäiväisen työntekijän tuntien verran.
- 4 yhdistystä työllistää noin puolipäiväisen työntekijän tuntien verran.
- Loput vastaajista työllistävät alle 25 tuntia kuukaudessa keikkaluontoisesti.

Keinoja parantaa rahoitustilannetta

- Toiminta-avustusten (*kunnat, Taike*) piiriin pääseminen tai toiminta-avustussummien kasvattaminen
- Apurahojen hakeminen ja hankekumppanuudet
- Yritysyhteistyön lisääminen ja sponsorien löytäminen
- Sanataiteen taiteen perusopetuksen aseman vahvistaminen ja oppilasmäärien kasvattaminen

Lisärahoitusta tarvitaan ennen kaikkea seuraaviin tarpeisiin:

1. Työntekijöiden palkkaaminen
2. Taiteellisen työn määrän ja laadun kehittäminen
3. Lukutaitotyön ja muun sanataidepedagogisen työn tukeminen

Ammattilaisten työllistäminen

"Tulevaa ajatellen olisi järkevää, että olisi vakituisia ihmisiä töissä kokoaikaisesti tai vähintään puolipäiväisesti, että suunnittelu ja toiminta olisi vakaalla pohjalla. Koulutettujen ja osaavien ihmisten valuminen muihin töihin on todellinen ongelma."

"Tilanne on haastava, sillä perusrahoituksen puuttuessa alalle tarpeellista kehittämistyötä sekä sanataidetoiminnan koordinoitua tehdään jatkuvasti muiden töiden ohessa vailla korvausta."

Jokainen kirjallisuusalan yhdistyksille lisätty euro menee taide- ja kulttuurialan työllistämiseen: sanataidepedagogeille, kirjailijoille, muiden alojen taiteilijoille, tuottajille, graafikoille, tapahtumien teknikoille yms. tukitoiminnoille.

Millaisia ammattilaisia taiteenala uudenlaisten lukutaitojen aikakaudella tarvitsee?

Resurssipula haastaa lukutaitotyötä

Sanataidejärjestöjä ei tunnisteta lukutaitotyön ammattilaisiksi ja näin ollen lukutaitohankkeiden toteuttajiksi.

Erilaiset muiden tahojen saamat hankerahoitukset kuitenkin työllistävät sanataiteen ja kirjallisuuden yhteisöjä – joilla taas ei ole riittävästi tekijöitä palveluntuotantoon resurssihaasteiden vuoksi.

Alan pito- ja vetovoima on heikko – vakituisia työsopimuksia ei tarjolla.

Miten toteutuu lukutaitotyön alueellinen yhdenvertaisuus: onko ammattilaisia riittävästi eri puolilla maata?

Ruotsinkieliselle toiminnalle ja muilla vähemmistökielillä toteutettavalle toiminnalle rahoitusmahdollisuuksia on vähän.

Den svenskspråkiga situationen

- Det svenskspråkiga ordkonstfältet är hårt beroende av fondernas stöd och överlevnaden för den svenskspråkiga kulturen i Finland ligger där
- Mer långvariga större projekt stöds inte av de större finlandssvenska fonderna (Kulturfonden, Konstsamfundet) i längden
 - Ett år eller tre år max, därefter mindre summor från mindre fonder
 - Kontinuiteten faller och endast korta projekt på svenska kan startas
- Svenskspråkig information på exempelvis Centret för konstfrämjandesidor är bristfälliga och uppdateras inte i samma takt som de finskspråkiga sidorna
 - Informationen på de flerspråkiga instanserna borde förbättras så att de vore jämlika

Johtopäätökset

Lapset ja nuoret, lukutaitotyö

Tuetaanko nykyisillä rahoitusmalleilla lasten ja nuorten omaa osallisuutta kirjalliseen kulttuuriin ja lukutaitotyöhön?

- Lastenkulttuurin rahoituksessa sanataide on marginaalinen taiteenala.

Sanataiteen taiteen perusopetus on osana vain kahden järjestön toimintaa koko maassa.

- Useiden tutkimusten mukaan yhteisöllinen ja säännöllinen harrastustoiminta lisää lukuinnostusta ja osallistaa myös perheitä.

Ketkä ovat lasten ja nuorten lukutaitotyön pedagogisia ammattilaisia?

- Taidekasvattajien rooli on tunnistettava ja vakiinnutettava sekä koulutusta parannettava.

Rahoituksen hakeminen ongelmallista:

Taiteen perusopetuksen valtionosuuksien piiriin pääseminen lähes mahdotonta.

Taiteen rahoituksessa lasten ja nuorten lukemisen edistäminen ja sanataidekasvatus harvoin hakualana.

Onko rahoituksesta mahdollista korvamerkitä toiminta-avustuksia lapsia ja nuoria osallistavaan toimintaan?

Lisäselvityksen tarve

Nyt tehdyssä kyselyssä ei tutkittu mm.

- mikä on lasten ja nuorten toiminnan osuus järjestöjen toiminnasta ja rahoituksesta.
- mikä osa järjestöjen toiminnasta on valtakunnallista ja mikä paikallista.
- onko yhdistyksillä mahdollisuus ja tarve toimia tuotantoalustoina ja palkata esimerkiksi tuottaja.

Entä kuinka moni kirjallisuusalan ammattilainen on työsuhteisen työn tarpeessa?

Johtopäätöksiä tuloksista

- Kenttä on hajanainen: vakinaista rahoitusta saavia järjestöjä on vähän verrattuna toisiin taiteenaloihin. Järjestöjen kokoerot merkittäviä ja tehtävissä paljon hajontaa.
- Ei todellista tietoa siitä, kuinka moni järjestö työllistää suoraan taiteilijoita tai muita taiteen ammattilaisia ja millaisilla ammattinimikkeillä.
- Alan pito- ja vetovoima on heikko – vakituisia työsopimuksia ei ole tarjolla.
- Toiminta keskittynyt Etelä-Suomeen ja pääkaupunkiseudulle.
- Ruotsinkieliselle toiminnalle ja muilla vähemmistökielillä toteutettavalle toiminnalle rahoitusmahdollisuuksia on erittäin vähän.

Keinoja parantaa tilannetta

- Kirjallisuusjärjestöjen **rahoituksen tulee pohjata tietoon:** Täytyy luoda kokonaiskuva toimijakentästä ja kirjallisuuden ammattilaisten rooleista: kuka tekee mitä lukutaitotyössä, ja onko kaikkien osaaminen hyödynnetty?
- Sanataidekasvatuksen ja -järjestöjen **osaaminen kirjallisuuskentällä tulee tunnistaa ja tunnustaa:** yhdenvertainen kohtelu rahoituksessa muiden taiteenalojen kanssa
- Sanataiteen **taiteen perusopetuksen aseman vahvistamiseksi** tarvittavat toimet on selvitettävä ja aloitettava.
- Kirjallisuusalan **palvelurakenteita on kehitettävä**, kuten muidenkin luovien alojen: alalla on merkittävät työllistämis- ja kasvumahdollisuudet, mikäli tukimuotoja ja tuotantoalustoja kehitetään.
- Sanataide ja lukutaitotyö toimii ja liikkuu taide- ja sivistystoimialojen välillä: taidekentällä toimiville kirjallisuusalan yhdistyksille **tulee suunnata myös opetussektorin rahoitusta.**

Sanataide kunnissa

Kuntien rooli sanataiteen edistäjinä

Ote kuntien kulttuuritoimintaa koskevasta laista:

“Kunnan tehtävänä on järjestää kulttuuritoimintaa. Tämän tehtävän toteuttamiseksi kunnan tulee:

- 1) **edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta** ja monipuolista käyttöä;
- 2) luoda **edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle**;
- 3) **edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista** sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa;
- 4) **tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen eri muotojen ja alojen tavoitteelliseen taide- ja kulttuurikasvatukseen”**

Kuinka tämä toteutuu kirjallisuus- ja sanataidejärjestöjen osalta?

Mahdollistetaanko kunnassa lasten ja nuorten osallisuus sanataideharrastukseen?

Nähdäänkö kirjallisuustoiminnan arvo lukutaitotyön ja sivistyspalvelujen kannalta?

Tuetaanko kirjallisuustoimintaa palveluntuotantona?

Ehdotukset kuntiin

- Tarvitaan pitkäjänteisempää tukea alan yhdistyksille esimerkiksi **monivuotisilla kulttuurikumppanuusmalleilla.**

Case-esimerkki Turku:

Kolmivuotiset kumppanuussopimukset, jossa kulttuuritoimijat sitoutuvat tuottamaan kuntalaisia laajasti palvelevia kulttuuripalveluita toiminta-avustusta vastaan. Kumppanuussopimukset ovat arvoltaan 4000-279 000 €/ vuosi. Kunta kutsuu toimijat neuvotteluihin ja voi itse määritellä, millaisia kumppaneita ja sisältöjä arvottaa.

Esim. Turussa kirjallisuuden sopimuskumppaneita tuetaan 75 000 € / vuosi.

Ehdotukset kuntiin

- Tarvitaan kuntiin myös lukutaitotyöstä ja sanataidekasvatuksesta yli sektorirajojen vastaavaa henkilöstöä.

Case-esimerkki Oulu:

Sanataidekasvatus on osa kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluja. Oulun lastenkulttuurikeskuksessa työskentelee kaksi vakituista, päätoimista sanataideopettajaa. Heidän lisäksi keskus palkkaa määräaikaista opettajia ja -ohjaajia rahoitustilanteen kulloinkin sallimissa määrissä: vuonna 2022 kaksi päätoimista ja yhden puolipäiväisen opettajan sekä tuntiopettajia. Keskus kuuluu valtakunnalliseen Lastenkulttuurikeskusten liittoon ja saa kunnan oman rahoituksen lisäksi avustusta Opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Oulun lastenkulttuurikeskus järjestää vapaan sivistystyön piiriin kuuluvaa sanataiteen harrastustoimintaa (n. 250 osallistujaa/lukukausi), suunnittelee ja tarjoaa sanataidesisältöjä varhaiskasvatukseen ja kouluille, järjestää vuosittain lasten ja nuorten sanataidefestivaalin, tekee taiteellista työtä lasten ja nuorten kirjallisuuden edistämiseksi sekä tarjoaa täydennyskoulutusta esim. koulujen ja kirjastojen ammattilaisille.

Sanataidetoiminta kunnassa

Sanataidetoimijoiden ja kuntien tärkeimmät rajapinnat: **koulut ja kirjastot**

Sanataidetoiminta elävöittää kirjaston toimintaa: se voi olla esimerkiksi lavarunoustapahtuman järjestämistä, sanataidekerhon kokoontumisia, satutunteja, yhteisötaideteoksen tekemistä...

Sanataide sopii myös äidinkielen tunneille: sillä voidaan tukea luovaa kirjoittamista ja itseilmaisua, löytää uusia reittejä lukuintoon, oppia monilukutaitoa... ***Lukutaitoa tulee kuitenkin edistää jokaisessa oppiaineessa!***

- *Sanataide lapsille ja perheille suunnatuissa palveluissa: neuvolat, varhaiskasvatus*
- *Kunnan kulttuurilaitokset, museot, nuorisopalvelut, ikäihmisten palvelut...*
- *Monikielisyys ja sen tukeminen, saavutettavuus*

Tuntevatko kuntasi sivistystoimijat alueen sanataidetoimijat?

Case-esimerkki: Tampereen kaupungin kulttuurikasvatusyksikkö tilaa paikalliselta sanataideyhdistykseltä palveluntuotantona vuosittain kulttuurikasvatusohjelman mukaisia sanataidetyöpajoja 100-130 kpl: kaikille 3. luokille sekä pienempiä kokonaisuuksia myös muille luokka-asteille.

Sanataide
valtakunnallisesti

Sanataidetoimijat

- Sanataiteen alan (sanataidekasvatuksen parissa toimivia) järjestöjä on Suomessa kymmenkunta, joista yksi ruotsinkielinen.
- Sanataiteen opetus- ja harrastustoimintaa järjestää myös kuusi kuntaa.
- Sanataiteen taiteen perusopetuksen piirissä oli 1200 oppilasta vuonna 2020.
- Sanataideyhdistysten kattojärjestöllä Suomen sanataideopetuksen seuralla oli vuonna 2021 jäseniä yhteensä 88, joista yhteisöjäseniä 22.

Selvityksestä nousseet valtakunnalliset haasteet

- Kirjallisuuden alan toiminta-avustukset ovat pieniä.
- Hankehauissa ei tunnisteta sanataiteen taiteenala.
- Kirjallisuuden ja sanataiteen alalla on pulaa osaavasta työvoimasta, koska alan pitovoima on heikko.
- Järjestöillä ei ole palkattua työvoimaa rahoitushakemuksia tekemään.
- Lastenkulttuurin rahoituksessa sanataide on marginaalinen taiteenala.
- Lukutaitohuolella tai -työn lisäämisellä ei ole ollut juuri vaikutuksia kirjallisuusalan järjestöjen rahoitukseen.